

folk/ed. 2021; 27(2): 621- 632
DOI: 10.22559/folklor.

Çeviri / Translation

Meslekî Folklor*

Robert McCarl

(Çev. Süheyla Sarıtaş**
Berna Ayaz)***

Bilimsel çalışmalar ve mesleki tecrübeler tarihsel olarak Amerikalıların kendilerini çevrelerine adapte etmeleri sürecine paralel olarak gelişti. Kovboyların, madencilerin ve oduncuların kendilerine has deneyimleri, iş şarkıları, argoları Amerikan halkbilimcilerinin yeni yetenekleri ortaya çıkarmalarını sağladı. Mesleklerdeki çeşitlilik ve karmaşıklık köyden kente doğru ilerledikçe, halkbilimciler de değirmen ve fabrika örneğinde olduğu gibi kentsel mesleki bilgilerini kapsayan araştırmalarını genişletmeye başladılar. Günümüzde mesleki folklor çalışmaları sadece sözlü meslek argosuna ve hikâyelerine ya da yetenek ve teknikleri gayri resmi olarak öğrenilmiş mesleklere odaklanmaz. Aynı zamanda toplumda saygı, değer ve kariyer sahibi bir bireyin yaşantısındaki mesleklerle ilgili geleneklere de odaklanır. Bu mesleklerdeki teknikler, sözlü ifadeler ve çalışma gelenekleri halkbilimcilerin mesleki folklor olarak adlandırdıkları çalışma alanına dahil edilir¹.

* Bu yazı Elliott Oring'in editörlüğünü yaptığı Folk Groups and Folklore Genres: An Introduction, adlı kitabın "Occupational Folklor" başlıklı 4. bölümüdür. Bu bölüm yazarı Robert McCarl'dan ve Utah State University Press'de yetkili Darrin Pratt'den yazının İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi ve basımı için izin alınmıştır. ("Folk Objects," Simon Bronner, Folk Groups and Folklore Genres, ed. Elliott Oring. Logan UT, USA: Utah State University Press. 1986).

** Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ssaritas@balikesir.edu.tr. ORCID 0000-0001-8422-9950

*** Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ba-yaz@bandirma.edu.tr. ORCID 0000-0002-5712-1159

İşe yeni başlayan her aceminin de bildiği gibi işle ilgili yeni terimler, davranışlar ve yöntemler açısından ilk günler bir kâbus olabilir. Her meslek türünde ustanın ya da deneyimlilerin mesleğe yeni başlayan çömezleri tartmak ve sınamak için kendilerine özgü geleneksel yöntemleri vardır. Kaynak ustasının meslekteki bir çömezi kırık bir camı kaynatmaya yollaması ya da bir kasabın kızartma için çömeze et kalıplarını aratması bu yöntemlere örnek olarak verilebilir. İş tekniğinin *temel kuralı* işin ehli olmak için kullanılan bu gayri resmi olmayan bilginin de varlığıdır; aynı zamanda yetenekli işçilerin yetenekleri ölçüsünde bildiklerini sergilemeleri ile bir hiyerarşi oluşturmasıdır. İş tekniğinin temel ilkesi bir yasa ya da yazılı bir kural değildir, daha ziyade işçilerin kendilerinin yarattıkları ve kontrol ettikleri bir standarttır. Bu her meslek kültürünün temelinde vardır çünkü o ilke işçilerin özel bir işe olan memnuniyetlerini ya da memnuniyetsizliklerini göstermeleri gereken teknik yapıyı oluşturur. Ancak teknik performansın temel ilkesindeki önemini anlamak için işçilerin günlük iş yaşantılarındaki bu ilkeyi kendi kendilerine nasıl yaratıp genişlettiklerini belgelemenin bir yolunu bulmalıyız².

Herhangi bir meslek kültürünün teknik tabanını ele almak için belki de en faydalı yol (ister bir depoda çalışan perakendecilerden ya da mühür basan makinecilerin çalıştırdığı teknisyenlerden kalan bilgi olsun) her bir kurgu içerisinde çeşitli teknik beceri ve bilgilere bakmaktır. Herhangi bir meslek grubunun temsilcileri bir iş bilgisinin geleneksel yapısını ortaya koyarlar. İlgili teknikler ve bilgiler en kolaydan en karmaşığa doğru sıralanır. Satıcılar için kıyafet ölçüsü almak ya da makinistler için makro metreleri okumak gibi kolay öğrenilen yetenekler daha sonra tamamen yeni bir tasarımı pazarlama ya da yeni bir işleme örneğini geliştirme gibi karmaşık tekniklere doğru ilerler. En basit sıradan beceriler zamanla bilinç dışı hareketler haline gelir, ancak daha sonra sıra dışı teknikler meslekte âdeta efsaneleşir. Bu iki uç nokta arasında merkezi günlük performanslar yatar; bunlar işçilerin ortaklaşa olarak ince eleyip sık dokudukları, bireylerin ortaya çıkardıkları performanslardır. Sözü geçen performansların temelinde o iş kültüründe işçileri değerlendiren kişiler vardır. Bu performansların nasıl belgelendiğini anlayabilmek için belirli bir iş kültüründeki teknik performansa daha yakından bakmalıyız ve folklorun bu etkinliklerde ifade edilen yollarını bulmalıyız.

Bir meslek kültüründeki bir performansı belgelemenin en yollarından biri *kültürel sahnelere* bakmaktır. Kültürel bir sahne kültürel bilginin ya da folklorun bazı yönlerinin iki ya da daha fazla insan tarafından paylaşıldığı tekrarlayıcı sosyal bir mekandır. İşten sonra yerel bir barda hafta sonu toplantısı, itfaiyeci ekibini toplayıp bir yangının kritiğini yapmalarını sağlayan gün içinde içilen kahve, *kültürel sahneler*'e örneklerdir. Gündelik meslek kültürü olarak bu sahneler halkbilimciler için mesleki folklorun hem nasıl uygulandığını hem de doğal ortamda nasıl değerlendirildiğini görmeleri için harika bir fırsattır³.

İlerleyen bölümde modern yaşamda itfaiyecilik mesleğinin kültürel sahnelerinde folklorun nasıl işlediğini görebiliriz. Aynı itfaiye merkezi içinde bir motor ve kamyon şirketi üyeleri şehir merkezinin bir ofis binasının dördüncü katındaki büyük bir yangından yeni dönmüşlerdir. Köşedeki bir ofisin küçük bir bölmesinde oluşan bu yangını kontrol altına almak zor olmuştur. Yangını söndürmenin ayrıca bir zorluğu ise havalandırmanın olmaması,

polivinil klorid⁴ tüflerinin o bölümü kokusuz ama ölümcül bir gazla doldurmasına yol açmıştır. Bu kritik, itfaiyecilerin Scott-Air⁵ sırt çantalarından çıkardıkları yüz maskelerini takıp hava şişelerini itfaiye istasyonunun arkasındaki geniş, basık hava tanklarından doldurmaları esnasında gerçekleşmiştir.

Memurdan çaylağa: Evlat, bu gece çok uğraştın. Burada arkana dön ve bakalım hâlâ açık mı?

1. itfaiyeci: Kim havasız kaldı?

2. itfaiyeci: Zili çaldığında oradan ayrılmayan adam. Orada takılıp büyük bingo oynamak zorunda kaldı.

1. itfaiyeci: Lanet olsun, zilini maskenle bile çalabilirim.

3. itfaiyeci: Sana bir şey söylemek istiyorum adamım (çaylağa). Yapmalıydık dostum; O lanet ateşin hemen yanına gittik. Ama diğerlerinin hepsine sahip olduğun şey bu, bulamadığın zaman seni desteklemek, ama bizimle olmalıydık.

Çaylak: Sana söylüyorum, o odaya gittim ve etrafa baktım. Solda gerçekten bir şeye gireceğimizi sanıyordum.

3. itfaiyeci: Elimden geldiğince uzun süre takıldım. Ama üçüncüden sonra “oradaki beyaz şapkanın yanında, onu daha fazla görmezden gelemezdim.”

1. itfaiyeci: Evet, çıkma zamanı geldiğinde çıkmalısın. Tıpkı diğer turda W.’nin dışarı çıkmaya çalışırken onu kışına devirdiği yangınlar gibi⁶.

Bu küçücük kültürel sahne bile bizlere itfaiyecilerin iş tekniklerinin kuralları ve sözel kültürün ifadeleri açısından meslek kültürüne yönelik çeşitli bakış açıları sunar. Gerçek bir yangın durumunda memurun “iyi iş çıkardın” sözüyle de örneklendiği gibi acemi çocuk işini iyi yapmış olmalıdır. Deneyimli itfaiye üyelerinin önünde gerçekleşen bu iltifat, acemi itfaiyecilerin ya da mesleğe yeni başlayanların işlerinde iyi yönde geliştiklerini gösterir. Ayrıca dikkat ederseniz konuşmanın geri kalanında bir nevi yumuşak bir ses tonuyla konuşmaya özen gösterilmektedir ve memurun bu tutumunun altında onun acemilerin deneyimlilere karşı gösterdikleri uyum ve saygı yatar.

Bu kritik ayrıca şehirli itfaiyecilerin yanan binadaki hava yetersizliği konusundaki endişelerini de örneklendirir ve diğer itfaiyeci arkadaşlarına yaptıkları saygısızlıkları, kullandıkları argo ifadelerle gösterilir. Deneyimli bir itfaiyeci, uyarı zili ona üç dakikalık acil hava kaldığını söylemeden önce güvenilir şekilde hava teçhizatına ne kadar basacağını bilir ve sonra da yanan binayı terk eder. Bu bilgi sadece önceki yangın deneyimlerine dayanmaz, aynı zamanda hem örnek hem de anlatım yoluyla başkalarından öğrendiği teknik bilgilerin tümüne dayanır. O, sadece güvenli ve garantili bir sınıra kadar bir hava paketiyle desteklenen güvenlik zarını ittiğinde, tekniğindeki temel ilkeye olumlu bir örnek olarak algılanır. Bunu ihlal ederek orada öyle durup kendi kendine kurtulmak zorunda kalabileceği bir duruma düşse aptalca hareket ettiği için alay edilirdi ve meslektaşları arasındaki statüsü düşerdi.

Son olarak bu sahne kültürel bilginin, teknik performanstaki temel ilkeyi oluşturmak için zaman ve boşluğun bağlandığı bağlamların çeşitliliğini örneklendirmektedir. Ofis binasındaki

olaylar hakkındaki belli bir yaygın kritiği hem binada uzun süre kalan uyuşuk itfaiyecinin uygun tekniği ihlal etmesinin, hem de polis deposundaki cephaneye ve gözyaşı bombalarının patladığı Belediye Binası'ndaki yangının arasında bağ kurar. Bir halkbilimcinin bakış açısı ile mevcut bilginin geçmişin deneyimi ile olan bu bağlantısı kültürel sahnenin en önemli yönünü ortaya koyar. Bu sadece işin pratik bilgisinin geleneksel bir kuralı olduğunu göstermekle kalmaz aynı zamanda eski tekniklere ait sözel değerlendirmeler kültürün üyeleri arasında hiç tanık dahi olmadıkları olayları deneyimlemelerine ve iş performanslarını değerlendirmelerine olanak verir. Hem geçmişteki yangınlar hem de itfaiyecilerin o yangınlarla ilgili kritikleri bireysel olarak itfaiyecilerin kendilerini ölçmelerini sağlayan kolektif bir norm oluşturur.

Herhangi bir iş deneyiminin arka planında en doğru bir şekilde bir aleti kavramaktan ya da yeni bir prosedürü geliştirmeye kadar olan yöntem yer alır. Bu iki uç noktanın arasında günlük performanslar ve sözlü değerlendirmeler (yukarıda bahsedilen yangın sonrası kritik gibi) yatar ve bunlar iş tekniğinin temel kuralı olarak adlandırdığımız performanslardır. Meslek hayatında gerçek teknik performansların esas önemini anlasak bile insan faaliyetlerinin karmaşıklığında bunları belgelemenin güçlüğü ile karşı karşıya kalırız. Mesela bir yatağı yapmak ya da evi temizlemek için gerekli olan hareket ve etkileşimleri, film ya da videokaseti olmadan belgelemek çok zordur. Çalışma yerindeki durum çok daha karmaşık çünkü hareket eden durumların çoğu gizlidir, ölçmek için her şey çok hızlı gerçekleşir bu yüzden belgelemek imkânsızdır. Belki de gelecekte çalışma kültürünün temelini oluşturan süreçleri kaydetmek için daha pratik malzemeleri kullanabiliriz. Ama bu olana kadar mesleki kültürü belgelemek için yöntemlerin sözlü değerlendirilmesine daha çok güvenmeliyiz.

Bu, bizi meslek alanındaki sözel sanatları düşünmeye sürükler çünkü tartışma ve anlatımların daha kolay belgelenen performansları, halkbilimcilere herhangi bir meslek kültürünü değerlendirmesine sağlar. Yukarıdaki kültürel sahnede de görüldüğü gibi bir meslekteki terimler, resmi olmayan adlar ve jargonlardan oluşan bir meslek dili meslek kültürünü tanımlamada önemli olan unsurlardır. Havalandırma (çok ısınan duman ve gazın uçması), patlama zilleri (hava paketinin boşaldığını belirten ses), beyaz şapka (memurun giydiği şapkanın rengi) ve tur (bir dönüşüm ya da altı günlük rotasyon sırasında görevin süresi) tamamen mesleğe has terimlerdir ve sadece üyeleri tarafından anlaşılır. Lakin sözlü ifadeler, meslek alanındaki kişileri ya da olayları adlandırmada minimum seviyede olsa dahi itfaiyecilere has kültürel bakış açılarını yansıtır.

Meslek alanındaki sözlü sanatlar, meslek içerisindeki durumlar ve olaylar adlandırılmadan karmaşık, bireysel hikâyelerle sıralanırlar. Bu iki uç noktanın arasında daha da belirgin olarak geleneksel tartışma biçimlerinden, esprilerden, şakalardan oluşan bir anlatı alışverişi bulunur. Tüm bunların oluşum şekline “metafor” denir ve mesleki folklor bu açıdan iş kültüründeki sözlü sanatlarla daha sistematik bir yaklaşım geliştirmeye başlayabilir.

Bir metafor, basit olarak önceden birbiriyle bağı olmayan iki fikri bağlayarak anlamı genişleten bir semboldür. Örneğin: bir itfaiyeci, bir ateşe ulaşmak için yeterince hortumu olmayan zayıf planlı bir hortumcuyla tanımlamak için “Boyu yetişmedi” şeklinde metaforik bir ifade kullanılabilir. Ama bu tabir, gece örtmek için yeterli çarşaf olmaması ya da ikram etmek için akşam yemeğinde yeterli et olmaması gibi yetersizlik ifadelerini anlatmak için de

kullanılır: “Şeyy, Jimmy, bu akşam yemekte aç kaldın. “Sözlü ifade ve kültürel terminoloji arasındaki bu ilişki birçok mesleğin pratisyenlerinin kültürel bakış açılarını harfi harfine nasıl şekillendirdiğinin örneğini teşkil eder. Her meslekte kendine özgün mesleki bir jargon ya da dil yaratmaya ek olarak, bu metaforlar meslek kültürünün önemini anlamada halkbilimciyi başarıya götüren unsurlardır. Araştırmacılar bir meslekteki üyelerin gerçekten etkileşim kurdukları kültürel unsurları gözlemlerler, terim ve metaforik ifadelerin daha ayrıntılı, geniş sözlü ifadelerle bir temel oluşturduğunu hemen anlarlar. Kültürel ifadenin bu minimum seviyesinde dahi mesleki deneyimin etkisinin bilincinde olarak lakapların (görüntü veya yapıdan kaynaklanan [“kısa tekerlek”, “çengel]); çalışma süreçlerinin (bir hortumun hortum deliğine yerleştirilmesi [“başla”, “hortumu uzat”]); ve hatta şehirdeki belli yerleşimlerin (örneğin: 14. Cadde [“koridor”]) işlerindeki kültür üyelerinin deneyim kazandığı hemen hemen her şeyi metaforik olarak kişileştirerek kendine has bir kültürel perspektif yansıttığını açıklarlar. İtfaiyeciler, doktorlar, ameleler ve herhangi bir çalışma kültürünün üyeleri dünyayı farklı algılarlar; çünkü onların işleri kendilerini, deneyimlerini mesleki yünden tanımlamaya zorlar ve tanımlamaları onların özgün mesleki perspektiflerini güçlendirir.

Sözlü anlatımın bu basit metaforik seviyelerin ötesinde, daha da merkezi olarak yukarıda bahsedilen karşılıklı konuşma biçimlerinin olduğu ve basit metaforiklerden daha detaylı kolektif anlatılara dayalı performanslar yer alır. Herhangi bir davranış bir iş kültürüne ait ise, bu davranış en basitçe mesleğin kültürel normları ve kuralları altında gelişir ve o iş kültürünün üyeleri nasıl hareket etmeleri ya da konuşmaları konusunda çevrelerine karşı sorumluluk alırlar.⁷ Her bir iş kültürünün merkezinde, sözlü performansla özgü esprî anlayışından, sözlü tartışmaya, hikâye anlatımından ya da “boş yere tartışma”, “yalanlar söyleme” veya deyimlere kadar mesleğe ait çok çeşitli kullanımlar yer alır. Bu merkezi unsurların ötesinde, sıra dışı olarak hem bireysel iç dünyayı yansıtan hem de bireyin icra ettiği anlatılar ve davranışlar ile karşılıklı diyaloga dayalı performanslar oldukça önemlidir. Bu konuya dair açıklamalar (bütün performanslar diye nitelendireceğimiz şeyler) aşağıda daha ayrıntılı şekilde tartışılacaktır⁸.

Bir meslek kültüründeki şaka anlayışı sosyal kontrolde çok önemlidir. Yangın servisinde şakaların ve işçilerin birbirleri ile dalga geçmeleri, birbirlerine muziplik yapmaları birbirlerini iyi tanıdıklarını gösterir. Bu şaka ve muziplikler, itfaiyecilik kültüründe çok gerekli olan birliktelik duygusunu yaratır ve güçlendirir. Meslekte genellikle sadece aynı statüde olanlar birbirlerine şaka yapar ve birbirleriyle dalga geçerler, çünkü denetçiler ile yardımcılar arasında iki farklı kültür dünyası vardır. Bu iki grubun üyelerinin bir şaka türünü paylaşma ihtimali olmasına rağmen, genellikle aynı seviyede olanların sözel etkileşimleri daha belirgindir. Sıradaki hikâyede bir örneklendirme geçer:

[Sabah yedide itfaiye binasındaki vardiyaların değişmesinden sonra, bir grup itfaiyeci sabah gazetelerini okuyor ve bir fincan kahve içiyor]:

1. itfaiyeci: Beyler [onun mümkün oturmuş diğer iki adamın etrafında Cilası kahve ve görünüm] doldurmamı kim istiyor?

2. itfaiyeci: [Bardağı masanın üzerine kaydırır] Evet, bak bakalım bu sefer doğru yapabilecek misin?

1. itfaiyeci: Neden eminim ve ben kalkarken sana getirebileceğim başka bir şey var mı?

2. itfaiyeci: Söz açılmışken....

1. itfaiyeci: Sonuçta, kahveyi lanet kamyonu [merdiven kamyonu] sürdüğünüz gibi içiyorsanız, size verebileceğimiz tüm yardıma ihtiyacınız var....

2. itfaiyeci: Karahindiba arasında bir gül

1. itfaiyeci: Billy, bu fincan için hiç eğitim tekerleği var mı? Gereksiz POD [hastalık izni] istemez miydin?⁹

Bu gibi şaka alışverişiyle birlikte çalışan işçiler kendi değişen ruhlarını ve hislerini gözlemlemeye devam ederler. Kurnazca ifade edilen cevaplar ya da gerginlik veya anlamayı test eden ve yansıtan zarif iğnelemeler (kamyon şoförünün sürücülük kabiliyetinin değerlendirmesinde de olduğu gibi) iş hayatının üyelerine ciddi konuları espri şeklinde değerlendirmelerine imkân tanır. İtfaiyecilerin de ortaya koyduğu gibi siz aynı zamanda bu sözlü iğnelemelere maruz kaldığımız kadar onları karşı tarafa uygulayabilmelisiniz. Meslek grubu üyeleri arasındaki tersliklerin ilk göstergelerinden biri bu olay benzerlerinin olmamasıdır. İş tekniğinin temeli ve şaka ilişkilerinde bireylerin arasında da ayrıca yakın bir ilişki ortaya çıkar. Teknik yetenekle ilgili bir şaka (üstte kamyon şoförüyle ilgili alanındaki gibi) sadece birisinin başarılı bir işçi olarak nam salmış olarak tanındığı durumlarda yapılabilir. Eğer bu birey başarılı değilse ya da yetersiz oldukları düşünülse, eğitim ihtiyacıyla ilgili bir şaka artık şaka olmaktan çıkar, yetersiz olan işçiyi grup dışına iten bir mesaj ya da en azından mesleğindeki haklarına bir çalım haline gelir.

Şaka davranışı yangın sonrası tartışmalarına ek olarak, herhangi bir iş kültüründe sözlü etkileşimin en merkezi biçimi, basit hikâye anlatmalardır. Birçok terim tarafından atfedilen (“yalan söyleme,” “savaş hikâyeleri anlatma” ya da yangın servisinde “su pompalama”) bu doğal olay anlatımları halkbiliminin temelini oluşturur. Bu meslek ile alakalı hikâyelerin performansı ile bireyler kendi pozisyonlarını resmi olmayan teknik performans ilkesi içerisinde açıklar ve doğrular. Sıradaki hikâye bölümü faydalı örneklendirme sunar:

[İtfaiyede gece geç oldu ve dört kişilik bir grup itfaiye binasının önündeki nöbet masasının etrafında oturup kahve içip hikâyeler anlatıyor.]

Olson: Öğrendiğim bir diğer şey ise, bu bahçe tipi apartman binaları ilk yapıldığında, yangın kapısı olması gereken bu metal kapılara sahip olduğudur. Eh, duvarlar tuğlaydı ve tuğlanın hemen ötesinde alçı levhadan başka bir şey yoktu. Yani içeride yangın çıkarsa, kapıyı kırmak yerine- herhangi bir kapıyı kırıp atmak büyük bir iştir; özellikle üzerinde eski bir kilit varsa - sadece o Halligan çubuğunu [zorla giriş aletini] alın ve kapı kolunun hemen üstündeki köşe tuğlasına vurun ve duvarı kırın, etrafına uzanın ve kapınızın kilidini açın.

Saunders: Bu, asansörden indiğimiz geçen geceki gibi. Aradığım şey, çoğu zaman asansörden içeri giremeyeceğiniz ve geri çıkıp alt kata inip merdivenlerden çıkmanız gerektiği idi ...

Olson: O yüksek katlı yangında olan buydu - size söylüyorum asansörden çıkamazdık;

Bu asansörler zamandan tasarruf etmek, ateşe ulaşmak için harikadır, ancak bir asansörde yerinden çıkabilirsiniz. Bu yüzden bir adam asansöre maskesiz binerse, o ayvayı yer.

Saunders: Bunun genellikle oldukça havalı olduğunu ve endişelenecek hiçbir şeyin olmadığını biliyorsunuz. Ama bir keresinde oraya maskesiz çıkarsanız ve aniden saplama kötü bir şekilde aşağı inerse ve maskeniz olmazsa - başınız büyük belaya girebilir ...

Olson: HEW’de bir keresinde hatırlıyorum - dersimi gerçekten burada öğrendim. Bu Bill W. denen adam bir maske aldı ve birlikte olan memurlar bunu yapmadı. Bill bu adamlardan birine “İşte, maskemi al” diyor. Ben de “Adamım, bunu yaptığım için pişman olacaksın” dedim. Ve şaka yapıyorduk, bilirsiniz, sadece şaka yapıyorduk muhtemelen, bilirsiniz, yarım kilo ateşimiz olduğunu düşünüyorduk. [Göğsünden iki eli mantar gibi fırlarken bir patlama hareketi yapar] Puggghh! Yüksek fırın gibi dostum. Ve altımda sürünüyordum çünkü kendini koruyacak hiçbir şeyi yoktu ve hepimiz yüzümüz yere düşmüş ve havayı soluyorduk.

Saunders: Ve eğer barı işletiyorsanız, caddeye ya da başka yere vurduğunuzda o maskeyi takmanız gerekir. Eskiden burada kullandığımız memur, bunu her gün kafamıza sokardı. Sana anlatırım; Bir gece burada köşede bir yangına gittik ve asansöre bindik ve ikimizde de yoktu. Bir tür kasıtlıydı yapmıştım, çünkü bir tür tavrımız vardı. Ve o, “Maskelerin nerede? Ve bizde yok diye gittik. Ve bu adam sertti, eski bir denizciydi. Ve o, “Pekala. Oraya vardığımızda, orada bir şey varsa, ikiniz de yanımda kalın. “Dolayısıyla, muhtemelen yanlış olacağımı bildiğimiz için ikimiz de birbirimize sırtıyoruz [yanlış alarm]. Sonunda yere vardık ve bir şilte yanması kokusu aldığımızı düşündük ve bilirsiniz her zaman kötü kokarlar. Her neyse, kapı açıldı ve eşyalar yerdedi. Eski denizci ikimizi de yakaladı ve bizi oraya attı ve adamım bunları oradan çıkarmaya çalışırken kırbaçlandık neredeyse.

Olson: Ve mesele şu ki, bu bir otel deposu ve icabına bakmaları gereken bir oda dolusu şilteye sahiplerdi....¹⁰

Bu hikâye, mesleki kültürde hikâye anlatımının önemini ortaya koyar. Bir meslek grubunun üyelerinin belli bir olay hakkında bireysel görüşlerini anlattıkları tartışmaların aksine hikâye anlatımları, her bir grubun üyesine kendi deneyimlerini diğer katılımcılarınki ile karşılaştırma fırsatı sağlar. Bir başka deyişle, burada yangına giderken hava paketi ya da maskesi almamak, her bir itfaiyeciye tarz, tür ve ölçü açısından bir sonrakine paralel olan bir hikâye anlatma fırsatı sağlar. Tıpkı şirketteki deneyimli adamlara saygılı şekilde yangın sonrası tartışmaları sürdüren çaylaklar gibi, Olson ve Saunders de anlattıkları hikâyelerle kendi bakış açılarını belirtirler. Olson’un, bir maske olmaması ile ilgili söylenmeleri ve Saunders’in isteğini baş belası bir memurun reddetmesine dair söylemleri, yangın söndürme tekniği hakkında daha fazla konu olduğunu ortaya koyar; Onlar reçete tarzında hikâyeyi sunmanın ve uygulamanın önemini örneklendirir. Mesleğin diğer üyeleri önünde bu hikâyeleri anlatarak, Olson ve Saunders sadece kurtarma tekniğinin önemini bilen bilgili kişiler olarak buldukları konumu doğrulamakla kalmadılar, aynı zamanda da hikâyelerini profesyonellik dışı davranışların doğuracağı sonuçları göstermek için kullandılar. Bu anlatımlar uygun kültürel performanslar içerisinde oldukça edebi duygu izlenimleri taşırlar.

Hikâye anlatma bölümünden daha sıra dışı kişisel anlatımlara gidildikçe daha toplu

performans yapılarına ve daha bireysel olanlara doğru gideriz. Uzun kişisel anlatımlarda bireyler uzun bir zaman dilimi içerisinde dikkat çekerler. Uzun hikâyeler mesleki folklorunda çok sık kullanılmaz. Bizim bu sözlü sanattan öğreneceğimiz çok şey olmasına rağmen geniş kişisel anlatımlar genellikle bir röportaj bağlamı içerisinde ya da yaşlıların kutladığı emeklilik veya terfi yemeklerinde sunulur ve onlara kendi zamanlarında yapılan şeyler hakkında konuşma fırsatı verilir. Sıradaki hikâyeye bu tarz bir örnek sunar ve bu bölümde tartışılacak olan mesleki folklorun son bölümüne bir giriş niteliğindedir:

[Sahne, şehirdeki en eski itfaiye binalarından birinin oturma odası. Oturma odasındaki masa beyaz çarşafarla kaplanmış, rosto, patates, sos ve ev yapımı elmalı turtadan oluşan özenle hazırlanmış yemek kalıntılarıyla kaplı, Bu evdeki bir itfaiyeci az önce çavuş rütbesine terfi etti ve o ve onu ticarete sokan emekli olmayan pompacı sürücüsü eski zamanlardan konuşuyordu.]

Çavuş: Biliyorsunuz, burada bulunduğum beş buçuk yıldır gördüğümüz tüm çılgınca şeylere inanamıyorum... .. insanların yaptığı bazı şeyler

Emekli: Buraya atandığımızda ilk ateşinizi hatırlamaya çalışırken yolda Mac ile konuşuyordum. Ama hatırladığım biri sabahın dördüydü ve oraya vardığımızda tamamen karışmıştı. Oradan siyah duman çıkıyordu - ikinci kat. Merdiveni yukarı çıkarır çıkarmaz, genç bir çifti aşağı indiririz. Ve diğer pencereden baktık ve bir yaşlı kadın vardı ve bu yüzden sen ve ben merdiveni kaldırdık ve o kadın eğer bir ons ağırlığında olsaydı yaklaşık 9 bin pound ağırlığında olmalıydı. Bunu hatırlıyor musun? Onu o pencereden nasıl çıkardığımı asla bilemeyeceğim. Ama yarıya kadar aşağı kaydı ve sende bir kolu vardı ve bende bir bacağı vardı, ama ikimizin de üstüne çıktı ve yaklaşık dört yüz pound ağırlığında olmalıydı. Şaka yapmıyorum. Şimdi bu anne ve baba, genç çift, değil mi? Şimdi bu iki hikâyeye üst üste, o kadar da büyük değil. Yukarıda, aralarında küçük bir bölme bulunan iki pencere ve o pencereden bir çift, diğerinden de yaşlı kadın aldık. Ama o büyük, şişman kadını yere indirene kadar orada bir bebek olduğunu söylememişlerdi. Böylece oraya geri döndük ve ikimizin de maskesi yoktu. Yangın arka tarafta, mutfakta çok fazlaydı. Lanet odada sonsuza dek sürünerek dolaştık ve öleceğimi sandım. Sonunda çocuğu beşik ile pencerenin arasında bulduk. İkisinden biri onu alıp pencereden uzatabilirdi. Ama onlar orada beklediler ve bize ondan bahsettiler.

McCarl: Öldü mü?

Çavuş: Çok duman çekmişti, ama dayandı, başardı¹¹.

Uzun kişisel hikâyeler sadece iş tekniğinin gereken farkındalığını ve eleştirisini birleştirmekle, aynı zamanda da anlatıcının normal kültürel sınırların ötesinde kişisel görüşlerini aktarma fırsatı sunar. Bir seyirci olarak benim varlığım, anlatılan olayın bağlamını değiştirir ve sıra dışı olarak emekli kişi kendini övmeden kendisi ve yeni amirler hakkında hikâyeler anlatmaya zorlanır. Doğal tartışmaların, hikâyeye anlatımlarının ve şaka bölümlerinin aksine kişisel anlatımlar (bütün performans olarak) çok daha bilinçli sözlü yapılarıdır ve bunlarda anlatıcılar seyirciye tam sorumluluk yükler ve anlatıcı bilinçli olarak hikâyesini tamamlayana kadar anlatıcı rolünü oynar.

Yukarıdaki hikâyede emekliler beş yıl önceki bir olayı yeniden konuşmaya başlarlar. Fakat onların hikâyesi kendilerini övmek için anlatılmaz, acemilikten itfaiye memurluğuna geçişi kutlamak için verilen terfi yemeklerinde anlatılır. Bütün tipik yangın hikâyeleri yangın olayları ile paralellik gösterir. Terfi yemekleri bağlamında anlatılan hikâyeler ustaya övgü ve aynı zamanda bir şekilde yaşlının genç itfaiyecilerin kıdem eğitimine doğru uzanan bağlantıdır. Mesleki folklorun en önemli özelliği olan uzun kişisel anlatı, meslek kültürünü oluşturan bireylerin kendi kişiliklerini ve arkadaşlarının içgüdüsel öngörülerini de yansıtır. Bu durum aynı zamanda, farklı performans bağlamlarının icra ortamlarına yönelik mülakat tekniğiyle ilgili hassasiyetleri ortaya koyar. Bununla birlikte, sıra dışı performanslardaki bağlamlara olan hassasiyet ve mülakat aynı zamanda bu tür bilgilendirici anlatıların, bir şekilde geleneksel olmayan türlerini oluşturur.

Yukarıda anlatılan hikâyenin geçtiği ortam gelenek konusuna dikkati çeker. Meslek kültürdeki gelenekler farklı bir şekilde kalın bir şapka giymek gibi en basit kişisel alışkanlıklardan törensel yürüyüşler gibi daha karmaşık geleneklere doğru sıralanır. Bu iki sınır arasında iş yerinde alışkanlık haline gelen temel ilişkiler, günlük kuralların uygulanması, bireylerin yeteneklerine dayalı sosyal hiyerarşi ve sektördeki statü yatar. Sözlü performansın ve çalışma yönteminin aksine gelenekler, bireylerin iş yaşamları boyunca yer değiştirmeleri meslektaşlarca da beklenen ve onaylanan kaçınılmaz bir değişimdir.

Her meslekte bireyler sürekli tekrarlanan işlerle baş edebilmek bir süre sonra neredeyse bilinçsiz bir şekilde için tekrarlayıcı yöntemler geliştirirler. Tesis içindeki yollar, öğle yemeği rutini, bir fincan kahve ve işler arasındaki küçük atıştırmalar, işçilerin iş yaşamlarında görüşmeleri gerekli insani durumları içeren bireysel geleneklerdir. Teknikler gayri resmi şekilde işin nasıl başarılıcağını belirler ve sözlü ifadeler kritik şekilde bireylerin performansını değerlendirir, ama alışlagelmiş gelenekler, her bir işçinin yinelenen bir konuyu başaracağı tarz ve adımları belirler, aynı zamanda da o işçiye süreci kişiselleştirme fırsatı sağlar.

Mesleki kültürün merkezinde geleneksel tekniklerin yanında davranışlar yoluyla elde edilen saygı ve hürmet yatar. Şakalaşma, lakap takma ve “ekstralar” (belirli alanlara ya da ekipman parçalarına erişim gibi) bunların hepsi statülerin geleneksel tanımlarıdır. İtfaiyedeki memurlar beyaz şapka giyerler ve çalışma alanındaki inşaat gözetmenleri sık sık ayırt edici renkte kalın şapka giyerler. Gezinler ve deneyimli işçiler, çıraklar ve yardımcıları katı bir programa tabi tutulurken iş ve görevlerini sadece yetkili olduğunda mola alarak yaparlar. Yeni çalışanlarla şakalaşma ve onlara zor bir an yaşatmanın duygusal sıcaklığı devamlı olarak kişisel tutum ve bakış açısını gözlemlemek için sosyal kontrolün geleneksel biçimlerini kullanan kültürel bir yaptırım modelidir. Birçok işte, çalışanların çalışma yerinde kalmaları birbirlerine bağlıdır ve tutum oluşturan bu resmi olmayan modellerin sürekli mevcut olması son derece önemlidir.

İş alanındaki geleneğin en ayrıntılı biçimi bir grubun toplu iradesi işteki bir şahsın dikey hareketlerinden etkilendiği zaman ortaya çıkar. Bir çalışanın grup içindeki sembolik geçişi, gerçek anlamda kariyerin bir basamağından diğerine geçişin töreni, bir kutlama ile belirginleşir. Kabul törenleri, terfiler ve emeklilikler iş hayatında son derece önemli aşamalarıdır; kültürün mensupların değişikliğinin önemini takdir için sembolik bir geçiş belirtisi kullanırlar.

Bir meslek kültüründe geçiş aşamaları önemlidir çünkü meslek kültürünün üyelerinin

meslek içindeki geçişleri veya değişikliklerini belirleme yolları bu geçiş aşamalarında pek çok şeyi ortaya koyar. Örneğin, itfaiyecilik mesleğinde acemiler o kültürün aktif üyeleri olmadan önce meslekte bir yılı stajyerler olarak geçirmek zorundadırlar. Bu dönemin sonunda acemi, genellikle şirket üyelerine yemek ısmarlar. Aceminin resmi olmayan eğitimine katılan o mesleğin üyeleri sözlü olarak yeni itfaiyeciye nutuk çekerler (şaka yapmada olduğu gibi) ve kişiye birkaç “iğneleme” yaparak çalışma kültürüne resmi olmayan kabulü sergilerler. Bir acemi dışarıdan içeriye geçişini bir akşam yemeği ile belirtilen, itfaiyeden memura, bir alt rütbeden üst rütbe ve son olarak aktif bir itfaiyeciden emekliye benzer geçişler de yemek merasimleri ile kutlanır.

Bir emeklilik yemeği, meslek folkloru açısından en karmaşık ritüelleşmiş olaylardan biridir. Çünkü emekli olan kişinin onuruna verilen yemekte çalışma arkadaşları emeklinin tüm kariyeri, bireysel ilişkileri ile ilgili yorum yapmak fırsatı elde ederler. İtfaiyecilik kültüründeki tipik bir emekli itfaiyecinin akşam yemeği davetiyesi bir ay veya daha öncesinde bütün itfaiyelere gönderilir. Emeklinin davetiye biletlerini bir şirket satar ve etkinliği organize eder. Herkes dilediği kadar yemek yedikten sonra usta bir itfaiyeci, genellikle emekli olmuş, sözlü olarak kişinin meslekteki bütün maceralarını dile anlatır. Aşağıdaki metin, bu merasim yemeklerindeki sözel etkileşim niteliğindeki gerçekleşen konuşmalardan sadece bir bölümüdür:

[Akşam yemeği sonrası programa, emekli hakkında kendi anekdotlarını anlatmak için mikrofona giden bir dizi konuşmacı dahil edildi. Gönüllü itfaiye binası, yemeğe katılmaya gelen üç yüzden fazla insanla dolmuştu. Yargılamanın bu noktasında, emeklinin konuşması sırasında önemli olaylar meydana gelir.]

Sunucu: J.F bir İtalyan. Bu onun hakkında söyleyebileceğin kadar iyi bir şey. J.F, sallanan bir İtalyan mango salağı... kendini buraya getir. J.F için büyük bir alkış alalım... o harika değil mi! [Alkış] Aman tanrım... bu bildiğim tek İtalyan şarkısı, Joe.

J.F.: Ve bunu çok iyi bilmiyorsun.

Sunucu: Benim kim olduğumu sanıyorsun Mario Lonzo?

J.F.: Burada ne halt ettiğimi bilmiyorum.

Sunucu: Ben de bilmiyorum.

J.F.: Bu özel sunum 24 motordaki bir olayla ve belirli bir kişiyle ilgili, ama bence her şeyi Jerry'ye devretsem ve onu kendisi açıklamasına izin versem daha iyi olur. [Emekliye teli olan galvanizli bir kova sunar -itfaiyeciler tarafından, özellikle havaların ısındığı ve itfaiye binalarının bahar temizliği için hortumla kapatıldığı bahar aylarında, itfaiye binasında birbirlerine ayrıntılı tuzaklar kurmak için kullanılan kova tiplerinin minyatür bir versiyonudur.

Jerry [emekli]: Şüphesiz bu ... eğer yanlış yaptığım bir şey olsaydı ... öleceğim güne kadar pişman olacaktım. 24 motorda su savaşlarında olağan şeyler vardı ve sizi bir kova su ile almanın her türlü yolunu bulurlardı. Ben bu numaralardan hiçbirine katılmadım, biliyorsun. [Gülüşmeler] Bir gece bir sorunu olduğunu söylüyor. Ve “Aman Tanrım, şimdi sorun ne?” Diye düşündüm. Böylece oraya gittim ve tam oraya vardığımda yukarı baktım ve on bin galon su olmalı. Demek istediğim burnumdan ayak parmaklarıma kadar sırlıksız olmuştum. Ve sonra, mükemmel bir şekilde dumur olarak, Joe'ya kızdım ve içine girdim. Ve dediğim gibi. Bu itfaiye teşkilatında pişman olduğum herhangi bir an olsaydı, bu an olurdu. Daha sonra yaşadım ama dediğim gibi korkunçtu bu olay ve bugüne ve öleceğim güne kadar pişmanım.¹²

Emeklinin akşam yemeğindeki bu kısa bölümünde bile aktif bir itfaiyeci olan Jerry'nin emekliliğe geçişinde yer alan bu merasiminin önemine değiniriz. Joe'nun "oyuncak kutusu hediyesinden alınan hikâye akşam yemeğine katılanların hepsinin olduğu bölümü tanımlaması bunun bir kutlama olduğunu gösterir, ama bu ayrıca iyi günleri ve çok iyi olmayan günleri de anımsatan bir olaydır. Jerry'nin deliye dönmesi ve sağa sola çarpması kusuru –istediğini zorla yaptırması ve şakayı ciddi bir dokundurma olarak algılaması- üç yüzden çok akranın önünde ulu orta söylenmiş olmalı. Bu basit anlatım, bu mesleğin mensuplarının bu geçiş merasimini nasıl ciddiye aldıklarını ortaya koyar. Eğer Jerry'nin geçmişteki kusurlarını gündeme getirmesi ile ilgilenmeselerdi, o zaman geleneksel dostluk ve mesleğin gayri resmi olan etik ve değerleri yok olacaktı. Emeklilik yemeği geleneksel etkileşimin en karmaşık biçimidir. Anlatılan hikâyeler ve emekliye gösterilen yoğun ilgi, istikrarla uygulanan gayri resmi meslek teamüllerine yönelik kültürel bir zincir oluşturur.

Medya bizlere sürekli olarak meslekleri yüzeysel, farklı ve basmakalıp bir şekilde görselleştirerek sunar. Meslek kültürünü yansıtan mesleklere yönelik pratikler, hikâyeler ve gelenekler başkalarının hayatlarını nasıl kazandıklarına dair soyutlamaları ve önyargıları değiştirir ve mesleklerin önemi ortaya koyar. Mesleklerin tamamı doyurucu değildir ve sevilmeyebilir. Bizler aile fertlerimizi ya da çevremizdekileri tamamen anlayamayabiliriz. Onların hangi mesleklerde çalıştıklarına ve mesleki faaliyetlerine bakarak onların dünyaya bakış açılarını anlayabiliriz.

Notlar

- 1 Meslek ortamları ile ilgili ilk halk bilimcilerin birçok çalışması vardır. John Lomax ve Alan Lomax, *Cowboy Songs ve Other Frontier Ballads*'a bakınız.(New York: Macmillan Publishing Co., Inc., 1948 [Orijinal: 1910]); Earl C. Beck, *Lore of the Lumber camps* [Menasha, Wis .: George Banta Yayıncılık Şirketi, 1948]; Wayland D. Hand, "The Folklore, Customs and Traditions of the Butte Miner," *California Folklore Quarterly* 5 (1946): 1-27, 153-78. Mesleki folklor araştırmalarının gelişimine katkı sağlayan bir inceleme Archie Green, "Industrial Lore: A Bibliographic-Semantic Query" in *Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife*, Robert H. Byington tarafından düzenlenmiştir, *Smithsonian Ins. Folklife No: 3* (Washington, DC: Smithsonian Institution Press, 1978), 71-102 [Western Folklore 37'den yeniden basılmıştır (Temmuz 1978): 213-44].
- 2 Robert McCarl, "Occupational Folklife: A Theoretical Hypothesis" in *Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife*, edited by Robert H. Byington, *Smithsonian Folklife Studies No. 3* (Washington, DC: Smithsonian Institution Press, 1978), 3-18.
- 3 James Spradley ve David McCurdy, eds., *The Cultural Experience: Ethnography in Complex Society* (Chicago: Science Research Associates, 1972), 23-27.
- 4 Polivinil Klorür (PVC), vinil klorürden yapılmış katı bir plastikten oluşan maddedir. Kimyasal endüstrisinde sıkça kullanılan bu ürün en çok yapı sektöründe kullanılıyor. Son yıllarda birçok alanda kullanılan PVC, geleneksel yapı malzemesi olan ahşap, beton ve polimer kilin yerine kullanılmaya başlanmıştır. <https://www.eymenpetrokimya.com.tr/polivinil-klorur-nedir-ne-ise-yarar/> (Son Erişim Tarihi: 21.12.2020). (ç.n.)
- 5 Çanta markası (ç.n.)
- 6 District of Columbia Fire Fighters' Project, Tape 9, November 1978, A1, log pp. 3-4B.
- 7 Dell Hymes, "Breakthrough into Performance" in *Folklore: Performance and Communication*, ed. Dan Ben-Amos and Kenneth S. Goldstein, (The Hague: Mouton, 1975), 18.
- 8 Ibid.
- 9 District of Columbia Fire Fighters' Project, field notebook II, March 4, 1979, log pp. 7-9B.

- 10 District of Columbia Fire Fighters' Project, Tape 10-11, November 1979, log pp. 7-9B.
- 11 District of Columbia Fire Fighters' Project, Tape 2-3, April 1979, A1, log pp. 38-4.
- 12 District of Columbia Fire Fighters' Project, December 13, 1979, A, log pp. 2-6.

Ek Kaynaklar

Mesleki folklor ile ilgili daha ayrıntılı bilgi şu kaynaklarda bulunabilir: Archie Green, "Industrial Lore: A Bibliographic-Semantic Query," in *Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife*, edited by Robert H. Byington, Smithsonian Folklife Studies No. 3 (Washington, D. C.: Smithsonian Institution Press, 1978), 71-102 [*Western Folklore* 37 (1978): 213-44]. Meslek kültürü ile ilgili etnografik çalışmaların bazıları şunlardır: Michael J. Bell, *The World From Brown's Lounge: An Ethnography of Black Middle Class Play* (Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1983) and benim itfaiyeciler ile ilgili etnografik çalışmam, Robert McCarl, *The District of Columbia Fire Fighters' Project: A Case Study in Occupational Folklife*, Smithsonian Folklife Studies No. 4 (Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press, 1985). Birçok halkbilimci halk anlatılarının çeşitli türlerinde meslek folklorunu irdelediler. Bu tür çalışmalara örnekler şunlardır: Edward D. Ives, *Joe Scott: Woodsman Songmaker* (Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1964); Patrick Mullen, *I Heard the Old Fisherman Say: folklore of the Texas Gulf Coast* (Austin, Tex.: University of Texas Press, 1978); and Archie Green, *Only a Miner: Studies in Recorded Coal Mining Songs* (Urbana, Ill.: University of Illinois Press, 1972). Folklorun bazı öncül ve klasik tür çalışmaları da mesleki folklorla odaklanır. Bunlar şöyledir: Horace Beck, *Folklore and the Sea* (Middletown, Conn.: Wesleyan University Press, 1973); Mody C. Boatright, *Folklore of the Oil Industry* (Dallas, Tex.: Southern Methodist University Press, 1963); and Ben A. Botkin and Alvin Harlow, eds., *A Treasury of Railroad Folklore* (New York: Crown Publishers, 1953). Bu alandaki daha güncel çalışmalar için şu kaynaklara bakınız: Jack Santino, "Miles of Smiles and Years of Struggle: The Negotiation of Black Occupational Identity through Personal Experience Narrative," *Journal of American Folklore* 96 (1983): 393'412. Pek çok meslek bilgisi ve performansı içeren ayrıntılı olarak hazırlanmış makalelerden oluşan antolojiler için şu kaynaklara bakınız: "And Other Neighborly Names," *Social Process and Cultural Image in Texas Folklore*, edited by Richard Bauman and Roger D. Abrahams (Austin, Tex.: University of Texas Press, 1981). Modern meslek folkloru ile ilgili henüz ayrıntılı bibliyografyalar olmamasına rağmen, Amerikan Folklife Festival kapsamında Smithsonian Institution'deki Folklife Programı mesleki folklorla yönelik oldukça düzenli ve indexlenmiş bilgileri kayıt altına alır. Bu konuda daha fazla bilgi elde etmek isteyenler Folklife Program, Suite 2600, L'Enfant Plaza, Smithsonian Institution, Washington, D.C. 20560 adresine yazarak programın personelinden yardım alabilirler.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).